

О.І. Мельничайко
Н.В. Лесняк

**Збагачення мовлення
учнів музичною лексикою**
Збірник вправ і завдань з української мови

8-9 класи



ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН

Рецензент:

доктор педагогічних наук, професор кафедри методики української мови
та культури мовлення Тернопільського національного
педагогічного університету ім. В. Гнатюка
Е.Я. Палихата

Мельничайко О.І., Лесняк Н.В.

М48 Збагачення мовлення учнів музичною лексикою: Збірник вправ і завдань з української мови. 8—9 класи. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2010. — 80 с.

ISBN 978-966-10-1403-8

Збірник охоплює дидактичний матеріал, призначений для повторення вивченого матеріалу і закріплення мовних тем, що опрацьовуються у 8—9-х класах. У ньому вміщені вправи на текстовому матеріалі пізнавально-виховного змісту про українських композиторів та відомих співаків-виконавців.

Вправи, серед яких є немало творчих, можуть бути виконані як тренувальні завдання.

ББК 81.2 Укр-2

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

Передмова

Вивчення рідної української мови в школі має на меті не тільки сприяти засвоєнню учнями певної суми знань з фонетики, лексики, словотвору, морфології, синтаксису, стилістики, але й збагаченню мовлення школярів виражальними засобами усіх рівнів мовної системи, що функціонують у різноманітних сферах діяльності людини і суспільства. Таке поєднання теорії і практики забезпечує широкі можливості для реалізації принципу взаємозв'язку основних функцій предмета.

Серед головних завдань навчання української мови в середній загальноосвітній школі чинна програма для загальноосвітніх навчальних закладів називає «формування духовного світу учнів, цілісних світоглядних уявлень, загальнолюдських ціннісних орієнтирів, тобто прилучення через мову до культурних надбань українського народу і людства в цілому». Отже, «окрім навчальної функції, що є провідною, добором системи текстів, тематично визначених соціокультурною змістовою лінією програми, а також системою усних і письмових висловлювань має здійснюватися цілеспрямоване патріотичне, морально-етичне, екологічне, естетичне виховання учнів, які, зокрема, мають засвоїти, що на них лежить глибока відповідальність за збереження, подальший розвиток української мови і культури як перед власним народом, так і перед іншими націями світу...»

Однією з таких сфер людської діяльності є музична культура, багатогранна, з надзвичайно розвиненою термінологією і величезною тематичною різноманітністю висловлювань. Немає такої сфери життя нашого народу, де не була б задіяна музика — чи то пісенна, чи інструментальна. Тому важливо, щоб українські діти долучалися до музичної культури і примножували її здобутки.

Музика, пісня є тим великим культурним надбанням українців, що виокремлює їх як народ, як націю з глибокими тисячолітніми традиціями. Композитори, поети, співаки є найактивнішими збирачами, популяризаторами, носіями культурних традицій народу, містком між минулим і сучасним, без якого неможливе майбутнє.

Звичайно, учні про все це дізнаються на уроках музики та художньої культури. Але не буде зайвим, коли на уроках мови, під час виконання навчально-тренувальних вправ, вони працюватимуть з різними текстами, в яких ще раз зустрінуться з діячами української музичної культури, виконуватимуть завдання, які спонукатимуть до активної розумової дії: згадати і записати по пам'яті слова пісні; розказати (або написати) про улюблену пісню та її виконавців; описати своє відчуття від час слухання музики; само- і взаємодиктанти та вибірково перекази з наступною само- і взаємоперевіркою та чимало інших, які активізують мислення, спонукають до вживання у власному мовленні музичної лексики.

Пропонований збірник доповнить уже наявні дидактичні посібники цікавими за змістом текстами вправ та в деякій мірі нетрадиційними завданнями.

Мовлення. Текст

1 Прочитайте текст. Доберіть заголовок. **Який це текст?**

Стефан Васильович Турчак був не тільки видатним диригентом, а й Великим громадянином, який все життя присвятив розвитку свого улюбленого театру.

Він був прекрасним товаришем, мав сяючі голубі очі, ніжну усмішку, лагідний тихий голос...

Привабливість молодого диригента мимоволі привертала до себе увагу. Він був дуже красивий: пластичні руки, точні, експресивні рухи, романтично сяючі очі, повна заглибленість у музиці, яка майже лилася з-під його рук...

Музиканти із задоволенням підкорялись диригентові, на очах глядачів народжувався рідкісний за своїми музичними властивостями ансамбль.

(ж. «Музика», 2008, №1)

2 Перевірте себе! **Прочитайте. Який це текст?** **Згадайте ще дві строфи «Веснянки», запишіть їх.**

Особливе місце в творчості Сидора Воробкевича (1836–1903) посідає його музика на тексти Т. Шевченка.

Найбільше значення для розвитку музичної культури західно-українських земель мали драматичні твори буковинського співця. Називав він їх по-різному: опери, оперети, мелодрами, музичні комедії. Таких творів є вісімнадцять. Крім того, він написав музику до п'ятнадцяти п'єс інших авторів.

А хто не знає його «Веснянки»?

Куку! куку!

Чути в ліску.

Ходім, співаймо,

Радо вітаймо

Красну весну!

3

Прочитайте текст. Визначте його складові частини. Обґрунтуйте свої міркування.

Визначте граматичну основу в кожному реченні.

З'ясуйте, чи є серед речень односкладні.

Вистава «Тарас Бульба» стала мистецькою емблемою національної опери, її славою й гордістю.

Цей твір у повоєнні роки поставлено в усіх музичних театрах України. Його неодноразово показували на сцені Великого театру в Москві. А в 1982 році вперше з монументальною київською постановкою «Тараса Бульби» під керуванням видатного диригента С. Турчака ознайомилися слухачі на престижному міжнародному Вістбаденському фестивалі, де вистава мала тріумфальний успіх. Вона продемонструвала неповторну красу і велич українського народу.

(ж. «Музика», 2008, №1)

4

Прочитайте текст.

З'ясуйте, якими засобами зв'язані між собою речення і абзаци.

Артемій Лук'янович Ведель (1767–1808) — композитор, який тісно був зв'язаний з українським музичним мистецтвом, добре обізнаний з хоровим мистецтвом України.

Творча спадщина композитора до нас дійшла лише частково. Але відомо, що музика Веделя була оригінальна, нова. Композитор широко використовував народно-пісенний матеріал, мелодику і гармонію пісень-романсів.

(ж. «Музика», 2008, №1)

5 **Перевірте себе!**
Прочитайте текст і запишіть його так, як
запам'яталось.
Порівняйте написане з прочитаним.

Станіслав Пилипович Людкевич увійшов в історію української музичної культури як видатний композитор, музикознавець, фольклорист, педагог і музично-громадський діяч. Митець прожив велике творче життя (1879–1979).

Народився композитор у містечку Ярославі на Західній Україні (зараз воно входить до складу Польщі). Батько його був учителем народної школи. Мати, маючи музичну освіту, стала першою учителькою сина. Вона прищепила йому любов до музики, до української народної пісні. Хлопчик змалку вивчав історію та теорію музики, складні репертуари. Вже у чотирнадцятилітньому віці писав власні твори (хори, солоспіви, фортепіанні мініатюри). Навчаючись на філологічному факультеті Львівського університету, молодий мистець пише хор «Вічний революціонер» на слова І. Франка.

(За С. Лісецьким)

6 **Поміркуйте разом!**
Вдумливо прочитайте рядки вірша.
Яку мелодію ви підібрали б до нього? Чому?

Убогії ниви, убогії села,
Убогий, обшарпаний люд...
Смутні картини, смутні-невеселі,
А інших не знайдеш ти тут.

Не став би дивитись, схотів би забути,
Так сили забути нема:
То рідні села, то рідні люди,
То наша Вкраїна сама!

(Б. Грінченко)

7 Прочитайте текст.

З'ясуйте, за допомогою яких слів пов'язуються між собою речення.

Фольклор — це найбільше духовне багатство народу, справжній його скарб. Він є вираженням душі народу, його баченням навколишнього світу, відображенням подій, що відбувалися протягом віків. У цьому музично-поетичному літописі народ оспівав свою історію. В них вона збереглася для наступних поколінь.

У народній творчості відбилися суспільно-важливі події, повсякденне життя трударів, їхні звичаї, а також багатий внутрішній світ людини.

Духовна культура народу продовжує розвиватися.

(За «Посібником з музики», 8 кл.)

8 Проаналізуйте будову речень у кожному абзаці.

Якими засобами пов'язуються між собою речення?

До класу Г. Любомирського, який викладав музично-теоретичні дисципліни, Лисенко завітав якраз перед диктантом. Він пройшов через усю аудиторію і сів позаду свого вихованця Левка Ревуцького.

Любомирський кілька разів награв мелодію, і учні схилилися над зошитами. Ревуцький сидів непорушно.

«Та він же здібний хлопчина», — подумки здивувався Лисенко і підвівся, щоб глянути, як упоралися із завданням інші. Він переходив від стола до стола, і обличчя його набувало щоразу похмурішого виразу. «І в мого, мабуть, не краще», — подумав Микола Ревуцький. Та побачене змусило його зупинитися: мелодія була вже записана і до того ж без помилок.

(За Л. Басом)

9 **Попрацюйте удвох!**
Відновіть кожне деформоване речення.

Вокальний, мініатюра, «Сонечко», — картинка, український, побут, переданий, через, дитячий, сприйняття.

Перед, виконавець, й, слухач, відкриватися, грандіозний, дивосвіт, дитячий, уявлення, мрія, спостереження, і, вчинок.

Одночасно, розкриватися, і, світ, самий, композитор, — прозорий, і, світлий, виявлятися, він, щирий, захоплення, краса, народна, пісня.

(Йдеться про творчість композитора Л. Ревуцького.)

(За Л. Басом)

10 **Попрацюйте удвох!**
Відновіть деформований текст.

Композитор довго працював над ними.

Остаточний варіант датується 1926 роком.

Другою половиною 20-х років датується створення збірки народних дитячих пісень «Сонечко».

Збірка видалась й перевидавалась, пісні виконувались.

А. Ревуцький знову повертався до «Сонечка», змінюючи послідовність пісень, поповнюючи збірку новими.

Тепер збірка складається з двадцяти пісень.

(За Л. Басом)

11 **Попрацюйте удвох!**

У деформованому тексті відновіть речення та абзаци.

Поставте розділові знаки (крапки, коми, тире і знаки оклику).

«Вийди, вийди, сонечко»...цією піснею розпочинається цикл діти кличуть сонечко без нього вони сумували всю зиму проста мелодія веснянки супроводжується прозорим акомпанементом що підтримується одним незмовкаючим звуком як весело гасати дзвінко ляскаючи босими ногами по калюжах під теплим літнім дощем освіжаючи краплини які вони приємні у літню спеку дітлахи накликають «веселий дощ» дуже весело звучить «Дощик» фортепіанний супровід відтворює лунке падіння дощових крапель і веселі стрибки дітей

(У тексті йде мова про цикл дитячих пісень композитора Л. Ревуцького.)

(За Л. Басом)

12 **Прочитайте (або прослухайте) текст. Перекажіть його, додаючи власні міркування про співачку.**

Зірка Каті зійшла у 1996 році, коли артистка вперше з'явилася на великих концертних майданчиках, презентуючи свій пісенний матеріал, потужний голос і оригінальну манеру виконання. Поява співачки викликала захоплення публіки, адже вона одразу стала символом нової української музики. Її не можна ні з ким сплутати, а тим більше порівняти. Етнічний матеріал у виконанні Каті Кондратенко (сценічне ім'я Чілі) зачарував навіть тих, хто був далекий від фольклору...

«Я там, де я потрібна, — говорить Катя. — І на грандіозний концерт, і в камерний клуб приходять люди, яким я присвячую себе. Я не заслужена і не народна артистка України, але я її донька, її зерно, і знаю, які дари приношу...»

(ж. «Музика», 2008, №2)

13 *Розкажіть про свій улюблений вокально-інструментальний ансамбль.*

14 *Напишіть про свого улюбленого виконавця українських народних пісень.*

15 Назвіть десять прізвищ відомих українських співаків і дещо з їхнього репертуару.

16 Назвіть імена найкращих, на вашу думку, естрадних співаків України. Поясніть, чому так думаєте.

- 17** Прочитайте напам'ять (або заспівайте) декілька українських народних пісень.

-
- 18** **Попрацюйте удвох!**
Опишіть зовнішній вигляд і звучання одного з музичних інструментів (віолончель, гітару, клавесин, піаніно, фортепіано, мандоліну, кобзу, скрипку або який-небудь інший).

19

Прочитайте кілька висловлювань відомої співачки Тіни Кароль.

Розкажіть (або напишіть), як ви сприймаєте Тіну Кароль як людину і співачку. Скористайтеся її висловлюваннями.

1. Закордонну публіку треба знайомити зі своєю культурою, але шукати власний спосіб її трактування. Це має бути атака, енергетична міць з елементами національної традиції...

2. Я мрію...завоювати звання «кращий голос» і отримати нагороду «Греммі»... Спрямовую свою кипучу енергію на втілення цих мрій, прагну вийти на міжнародний рівень. Для цього треба багато працювати, і все здійсниться...

3. В мене є духовні наставники, які зі мною спілкуються і допомагають очищатися від злості, егоїзму, заздрощів...

4. Треба не боятися зайняти своє місце у мистецтві — його на всіх вистачить. На моєму прикладі можна пересвідчитися, що потрібно рухатися тільки вперед — і тоді перемоги будуть за нами.

(ж. «Музика», 2006, №1)

20

Попрацюйте самостійно!

Спробуйте описати виконавську манеру вашої улюбленої співачки або співака.

- 21** **Попрацюйте удвох!**
Згадайте дві пісні М. Лисенка – «Вічний революціонер» на слова І. Франка та пісню-романс «Ой не світи, місяченьку» (слова народні) . Опишіть (усно або письмово), як звучить кожна з них, який створює настрій у слухача.
-

- 22** **Поміркуйте разом!**
Які думки і почуття викликає у вас пісня «Видиш, брате, мій» («Журавлі»)?

Богдан Лепкий писав, що вірш був створений у Кракові восени 1910 року: «Я вертав з театру з драми Висп'янського «Листопадова ніч», під ногами шелестіло потовчене листя, а над головою лунали крики відлітаючих журавлів. Вірш складався немов сам з себе, без мого відома й праці. До нього підібрав музику мій брат Левко Лепкий».

Ось уже сто років звучить вона в Україні та по широкому світу, куди доля закинула наших співвітчизників.

(За «Посібником з музики», 7 кл.)

23 **Ти, звичайно, знаєш пісню «Ой у лузі червона калина».**

Напиши (або розкажи), які почуття вона викликає у тебе.

Пісня «Ой у лузі червона калина» виникла в період зародження січового стрілецького руху і зразу ж набула широкого розголосу, увійшла у численні збірники пісень, стала народною. Січові стрільці, для яких вона була своєрідним національним гімном, разом з іншими піснями понесли її дорогами визвольної війни.

Автором пісні є поет Степан Чернецький, який народився 21 січня 1891 р. в с. Шманьківці Чортківського району Тернопільської області.

(За «Посібником з музики», 7 кл.)

24 **Згадайте пісню «Моя стежина».**

Які думки навіює вона вам?

Напишіть про це після поданого вступу.

Останній спільний твір П. Майбороди та А. Малишка — це пісня «Моя стежина».

Слова поет написав у лікарні в лютому 1970 р. Музики йому так і не довелося почути. Творча співдружність Майбороди і Малишка — гідний наслідування приклад великої справжньої дружби двох мистців-творців чудових пісень.

25 Слова, що в дужках, замініть відповідними музикознавчими термінами.

1. У концерті брали участь і (одинокі співаки).
 2. Пісню «Повій, вітре, з України» виконував відомий (один співак).
 3. (Три бандуристи) полонили публіку своїм чудовим виконанням народних пісень.
 4. (Чотири співаки) «Явір» завжди виступає з незмінним успіхом.
 5. (Двоє співаків) Карася і Одарки виконували наші славетні співаки.
 6. Варто у школі створити (5 співаків) чи (6 виконавців), бо талантів у нас не бракує.
 7. Цікаві були виступи (3 гітаристи) і (5, скрипалі).
 8. (2, гітара, флейта).
-

**26 Поміркуйте разом!
Яке із словосполучень правильне? Чому?
З кількома словосполученнями складіть речення.**

Музичний інструмент
музикальний інструмент
музикальна школа
музична школа
музичний слух
музикальний слух
музична партитура
музикальна партитура

музичні здібності
музикальні здібності
інструментальна музика
інструментна музика
духовий оркестр
духовний оркестр
духова музика
духовна музика